

1939-1960: Krig og efterkrigstid

Albert Camus

(1913-60)

Albert Camus er en typisk repræsentant for den fornyelse af eksistentialismen, som de to verdenskrige skabte grundlag for.

Hans vej ind i den kulturelle elite, litteraturen og filosofien var til gengæld ganske atypisk. Han voksede op i en fattig algerisk familie – regeret af mor og bedstemor, da hans far allerede i 1914 faldt i 1. verdenskrig. En lærer, der tidligt så drengens begavelse, fik med besvær overtalt familien til at lade ham komme i gymnasiet. Derfra banede han selv sin vej til universitetet og den litterære offentlighed. I 1940 slog han sig ned i Paris, hvor han snart opnåede en position som fransk filosofis wunderkind. Hans syn på tilværelsen var præget af begreber som absurditet og fremmedgørelse, men også af den intense – både angstfremkaldende og frigørende – følelse af at være stillet under en gudløs himmel, hvor kun mennesket selv kan udstikke sin vej og sin skæbne. Hans litterære og filosofiske gennembrud kom i 1942, da han udgav både romanen *Den fremmede* og det store filosofiske essay *Sisyfos-myten*.

Camus meldte sig som 21-årig ind i det algeriske kommunistparti, men blev snart ekskluderet og var herefter en uforsonlig kritiker af stalinismens menneskesyn, dens kz-lejre og dens førerdyrkelse, ligesom han under 2. verdenskrig var aktiv i modstanden mod nazismen. I 1951 udgav han essayet *Oprøreren*, hvor han tager afstand fra den voldelige revolution – og det kostede ham det mangeårige venskab med Sartre.

Albert Camus fik i 1957 Nobelprisen i litteratur, og kun tre år senere kørte han sig ihjel i sin sportsvogn, hvilket var med til at give ham den næsten mytiske status, han har i dag: en slags filosofiens James Dean eller Jim Morrison ... I den knuste bil fandt man et manuskript, romanen *Det første menneske*, der først blev udgivet i 1994. Bogen regnes i dag for et hovedværk i forfatterskabet og er en følsom beskrivelse af barndommens Algier og den smerte, der var forbundet med at forlade det.

Her følger et uddrag fra den bog, der for alvor slog Camus' navn fast: *Sisyfos-myten*, hvor de indledende sider er valgt ud.

Fin de Copenhague (Enden på København) er en mærkelig bog – en slags collage, som Asger Jorn og Cobra-vennen Guy Debord fabrikerede på et døgn tid, hvor de lod fantasien rable. Så bogen er fuld af helt forskelligartede ting: inspiration fra kunst og jazzmusik, raseri over kolonikrigen i Algier, politiske opråb, glad fantasi og brokker fra København i en stor underbevidst tur rundt i den menneskelige manege. Bogen her er at betragte som et oprør mod den logisk strukturerede og velordnede bog.

Asger Jorn og Guy Debord: *Fra bogen Fin de Copenhague. Conseiller technique pour le détournement*, 1957. Den kongelige Kobberstiksamling, København.

af Sisyfos-myten

Guderne havde dømt Sisyfos⁶⁸¹ til uophørlig at trille en sten op på toppen af et bjerg, hvorfra den straks rullede ned igen ved sin egen vægt. De mente med en vis ret, at der ikke kunne tænkes nogen frygteligere straf end et fuldstændig unyttigt og håbløst arbejde.

Hvis man skal tro Homer, var Sisyfos en såre vis og besindig mand, medens han levede. En anden tradition vil imidlertid vide, at han havde en forkærlighed for røverhåndværket. Jeg ser ingen modsigelse heri. Hvad angår årsagerne til, at han endte som den unyttige arbejder i underverdenen, er meningerne delte. Man bebrejder ham for det første en vis letsindighed i omgang med guderne. Han røbede deres hemmeligheder. Flodguden Asopos' datter Aigina blev engang bortført af Zeus⁶⁸². Faderen undrede sig over hendes forsvinden og beklagede sig til Sisyfos, der havde kendskab til bortførelsen og tilbød at afsløre de nærmere omstændigheder for Asopos mod, at denne gav ham vand til borgen i Korinth. Han agtede vandets velsignelser højere end den himmelske vrede. Det var for dette, han blev straffet i underverdenen. Homer fortæller også, at Sisyfos havde lagt Døden i lænker. Hades kunne ikke udholde synet af sit øde og tavse rige og sendte krigsguden ud for at fri Døden af fangenskab.

681 *Sisyfos*: en græsk sagnkonge i byen Korinth. Han besejrer døden og lægger dødsguden Thanatos i lænker, men krigsguden Ares opdager det og befrier den lankede gud. Sisyfos straffes med at han i dødsriet, Hades, evindeligt skal trille en sten op på toppen af et bjerg, hvorfra den atter ruller ned. Altså et uendeligt og usigtsløst slid – et sisyfosarbejde.

682 *Zeus*: den græske gudeverdens førende gud, – faderguden.

Der berettes videre, at Sisyfos, da han nærmede sig Døden, var uforsigtig nok til at sætte sin hustrus kærlighed på prøve. Han befalede hende at kaste hans lig ud på torvet i stedet for at lade det gravsætte standsmæssigt. Sisyfos kom derpå til underverdenen. Men oprørt over sin hustrus lydlighed, der i så høj grad stred mod den menneskelige kærligheds love, opnåede han af Hades tilladelse til at vende tilbage til jorden for at straffe hende. Men da han havde genset den jordiske verden, nydt vandet og solens lys, de varme sten og havet, følte han ikke mere lyst til at vende tilbage til underverdenens skygger. Hverken bydende påmindelser, vrede eller advarsler hjalp. Mange år endnu levede han og glædede sine øjne ved synet af bugtens blødt svungne kurve, det glitrende hav og den smilende jord. Guderne lagde råd op om sagen. De sendte Hermes⁶⁸³ ud for at gribe den frække i kraven og med magt føre ham bort fra hans glæder ned til underverdenen, hvor stenen lå og ventede på ham.

Sisyfos er, som man ser, den absurde helt. Han er det både i sine lidenskaber og i sin tugtelse. Et var hans foragt for guderne, hans had til døden og hans passion for livet, der bragte den frygtelige straf over hans hoved at måtte sætte hele sin kraft ind på intet at udrette. Det er den pris, som må betales for denne verdens glæder. Ud over selve straffen får vi i øvrigt intet at vide om Sisyfos i underverdenen. Myten må gøres levende af fantasien. Og myten viser os kun en krop anspændt til det yderste for at løfte den mægtige sten og atter skubbe den op ad bjergets side; vi ser det sammenbidte ansigt med kinden

683 *Hermes*: gudernes budbringer og desuden gud for handelsfolk og tyve. Han ses altid med vinger på anklerne og vinget hat på hovedet.

presset ind mod stenen, en skulder som støtter den lerede klippeblok, en fod der sættes frem som bremse, de strakte arme, som atter og atter stemmes imod, og de to tilforladelige menneskehænder fulde af jord. Endelig, efter den lange, trælsomme kamp i et rum uden himmel og en tid uden dybde, når han sit mål. Men Sisyfos ser da, hvordan stenen på et øjeblik igen ruller ned mod den nedre verden, hvorfra den atter skal tvinges op mod højderne. Han må på ny stige ned til sletten.

Det er under denne nedstigning, dette ophold i arbejdet, Sisyfos interesserer mig. Ansigtet hos den, der træller blandt stenene, er allerede selv blevet sten. Jeg ser ham gå ned ad bjerget med tunge, rolige skridt, ned mod lidelsen, som han ikke ser nogen ende på. Denne pause, der kommer igen regelmæssigt som et åndedrag og usvigelig sikkert som hans ulykke, denne pause er bevidsthedens time. Hver gang han forlader højderne og stiger ned mod gudernes usle boliger, er han sin skæbnes overmand. Han er stærkere end stenen.

Når denne myte er tragisk, beror det på, at dens helt er bevidst. Hvad ville der blive af hans lidelse, hvis han for hvert skridt blev båret frem af håbet om, at opgaven kunne lykkes? Vore dages arbejdere beskæftiger sig hver dag med det samme arbejde, og deres skæbne er ikke mindre absurd. Men den er kun tragisk i de sjældne øjeblikke, hvor den bliver bevidst. Sisyfos er gudernes proleatar, en afmægtig oprører, men han kender sin ulykkelige skæbne i hele dens rækkevidde: det er den, han tænker på, medens han er på vej ned ad bjerget. Det klarsyn, som skulle være hans straf, bliver samtidig en bekræftelse af hans sejr. Der gives ingen skæbne, som ikke kan overvindes med foragt.

På visse dage er det smerten, som behersker ham under vandringsen ned mod sletten; men det kan også være glæde. Ordet er ikke for stærkt. Jeg tænker mig endnu en gang Sisyfos på vej ned mod stenen, og i begyndelsen var kun smerten. Når billedet af jorden atter står for stærkt i erindringen, når lykken kalder for indtrængende, sker det, at sorgen stiger op i menneskets hjerte: det er stenens sejr, det er selve stenen. Den umådelige fortvivlelse er for tung at bære. Det er vore nætter i Gethsemane⁶⁸⁴. Oidipus⁶⁸⁵ adlyder først sin skæbne uden at kende den. Tragédien begynder i det øjeblik, hvor han *véd*. Men i samme øjeblik opdager han, blind og fortvivlet, at det eneste, der binder ham til jorden, er en ung piges svale hånd. Da lyder de stolte ord: "Trods alle prøvelser siger mine fremskredne år og min sjæls storhed mig, at alt er godt." Sofokles' Oidipus bekræfter således, ligesom Dostojevskijs⁶⁸⁶ Kirilov, det absurdes sejr. Antikkens visdom når til samme resultat som den moderne heroisme.

Når man har erkendt absurditeten, undgår man ikke let fristelsen til at skrive en håndbog i lykke. "Virkelig? Finder man lykken på så stejle stier?" Ja, thi der er kun én verden. Lykken og absurditeten er børn af samme jord. De er uadskillelige. Men det betyder ikke, at lykken nødvendigvis opstår af den absurde er-

684 *Gethsemane*: den have i Jerusalem, hvor Jesus skærtorsdag nat ventede på at blive forrædt og arresteret af de romerske soldater

685 *Oidipus* eller *Ødipus*: græsk sagnkonge i Theben. Fik den skæbne at dræbe sin far og elske sin mor uden at kende sagens sammenhæng. Da han opdager den, blinder han sig selv. Sofokles' (497-406 f. Kr.) drama om kong Ødipus har gjort sagnet kendt, og Freud har hentet sit begreb 'ødipus-kompleks' herfra.

686 *Fjodor Dostojevskij*: (1821-81) russisk forfatter, der har haft stor betydning for eksistentialistisk filosofi. Hans værker kredser om begreber som frihed, skyld, ansvar og soning.

kendelse. Man kunne lige så godt sige, at absurditetsfølelsen fødes af lykken. "Jeg ser, at alt er godt," siger Oidipus; det er hellige ord, som giver genlyd i menneskets vilde og trange univers. De forkynder, at alt endnu ikke er udtømt. De forjager en Gud, som er sat ind i verden af menneskenes utilfredsstillede længsel og smag for unødvendige lidelser. De gør skæbnen til et menneskeligt anliggende, som må ordnes mennesker imellem.

Herpå beror Sisufos' tavse glæde. Hans skæbne tilhører ham. Hans sten er hans egen. På samme måde bringer det absurde menneske alle afguder til tavshed, når han betragter sin smerte. Universet bliver pludselig stille igen, men fra jorden stiger tusinder undrende røster op, hemmelighedsfulde og dunkelt kaldende stemmer, tilskyndelser fra alle sider – de er sejrens pris og nødvendige komplement. Der gives ingen sol uden skygge, og man må gøre sig fortrolig med mørket. Det absurde menneske siger ja, og derefter ophører møjen og kampen aldrig. Hvis der gives en personlig skæbne, gives der ingen skæbne af en højere orden, i hvert fald ingen skæbne, som det absurde men-

neske ikke finder tyrannisk og foragtelig. For øvrigt véd han, at han er sin egen tilværelses herre. I det korte øjeblik, hvor mennesket vender sig om og ser på sit liv, ligesom Sisufos vender sig mod stenen, i dette svimlende øjeblik betragter mennesket den række af handlinger uden sammenhæng, som udgør hans skæbne, som er skabt af ham selv, som kun bindes sammen af hans erindring, og som snart skal besegles af hans død. Han er overbevist om, at alt menneskeligt er af menneskelig oprindelse, han er en blind, som ønsker at blive seende, og som véd, at natten aldrig får ende. Han er altid på vej. Stenen bliver ved med at rulle.

Jeg forlader Sisufos ved bjergets fod. Men genfinder altid sin byrde. Men Sisufos vidner om den højere troskab, som fornægter guderne og løfter stenene. Og han indser, at alt er godt. Det herreløse univers synes ham hverken godt eller ørkesløst. Hvert granitkorn i stenen, hver glimtende mineralstump i bjergets mørke udgør en verden i sig selv. Kampen for at nå op til tinderne er nok til at fylde et menneskehjerte. Man må tænke sig Sisufos som en lykkelig mand.

(1942)

Jean Paul Sartre (1905-80)

Man diskuterede Sartre som filosof, der selv havde været i den mode.

Sartre blev kendt som studeret og studeret, resten af livet var han tidligt i miljø og tænkning.

Sartre blev opnåede at tidligt i Frankrig tæt til kommunistisk undertrykkelse med Camus.

Sartre blev livs grundvold at stå uden for.

Jean Paul Sartre knyttede ham til den svage døde i 1980. Paris' gader blev fagfilosofiske eksistentialistiske.

Her bringer en larisering af

af Eksistentialisme og humanisme

Det, som døde, er blot sistensen givet om De vil, viteten⁶⁸⁷. F

687 *essens*: essens
en indre og
688 *subjektivitet*
siger, at 'subjektivitet' sik
og selvbevare